

NOKIAN KAUPUNGIN YMPÄRISTÖNSUOJELUYKSIKÖN JULKAISUJA 4/2019

NOKIAN KAAKKURIJÄRVIEN KAAKKURIEN PESIMÄMENESTYS 2019

Pekka Rintamäki

1. Johdanto

Perinteistä, vuodesta 2005 alkanutta ns. kaakkurijärvien kaakkurien pesintöjen seuranta jatkettiin vuonna 2019. Seurannan piirissä oli yhteensä 20 järveä tai lampea läntisimmältä Iso-Tappurilta itäisimmälle Haukijärvelle, joka on puoliksi Ylöjärven kunnan alueella.

Seuranta laajenee myös ajallisesti vuosi vuodelta. Ensimmäiset parittelevat kaakkurit havaittiin 25.4. ja viimeinen kaakkurien pesintää koskeva käynti tehtiin 4.8. Vuoden 2019 tulokset on esitetty kohdekohtaisesti idästä länteen. Ensin esitellään ne järvet tai lammet, missä pesintä tai sen yritys havaittiin ja lopuksi kaikki tarkastetut paikat. Lopuksi pohditaan lyhyesti kaakkurin pesintämenestykseen vaikuttavia syitä.

Seurantaan osallistuivat allekirjoittaneen lisäksi Harri Laurila, Olli Kanerva, Erja Pitkänen, Onni Rantanen, Anna Rintamäki ja Oleg Zakirov. Myös Petri Saarelta saatiin tietoja.

2. Järvikohtaiset pesimähavainnot

Itäinen Heinijärvi

Ainoa lentopoikaselle onnistunut pesintä vuonna 2019 kaakkurijärvien alueella. Aikaisen kevään vuoksi järvialue oli avoinna jo 25.4., jolloin myös dokumentoitiin kaakkurien parittelu. Varmuudella hautova lintu havaittiin ensimmäisen kerran 10.5. ja 8.6. järvellä oli yksi n. 5 vrk ikäinen poikanen. Munia pariskunnalla oli varmuudella kaksi pesinnän alussa eli toinen niistä ei ilmeisesti kuoriutunut. Heinäkuun lopulla 22.7. nuorukaiseksi varttunut poikanen oli edelleen järvellä, mutta ei enää 24.7. Itäisen Heinijärven pesintä oli ainoa, jossa 1. pesintäyritys ei mennyt uusinnalle.

Itäisellä Heinijärvellä tehtiin 21.6.2019 järven ensimmäinen havainto saukosta (Kuva 1). Saukko tuli järvelle Porrassjärveltä tulevan puron suunnasta ja käytännössä vain ui järven poikki. Se aiheutti kuitenkin paniikkia niin aikuisissa kaakkureissa kuin kaakkurinuorukaiselle. Emojen käyttäytyminen saattaa viitata siihen, että niillä on joko saukosta tai minkistä havaintoja järveltä aikaisemminkin. Saukko saattaa olla kaakkurille riski, jos se nousee tekosaarekkeelle ja esim. tallaa munat rikki.

Heinijärvellä on haukia ja vuonna 2019 tehtiin kohtuullisen hyvä näköhavainto 50-60 cm pituisesta hauesta. Hauki on mahdollinen nuorten kaakkurinpoikasten saalistaja.

Kuva 1. Kaakkuriemo ja poikanen Heinijärvellä 16.6.2019. Kuva: Olli Kanerva.

Kuva 2. Saukko itäisellä Heinijärvellä 21.6.2019. Kuva: Olli Kanerva.

Itäinen Hangaslammi

Itäisellä Hangaslammella nähtiin kaakkuripari ensi kerran 2.5. Vuoden 2018 syyskesällä lammelle tehdyllä tekosaarekkeella nähtiin kaakkuri 16.5., mutta se ei ollut hautomassa. Saareke ei ollut alkujaankaan kovin onnistunut, ja sen tilalle tehtiin 16.5. uusi. 20.5. saarekkeella nähtiin muniva/hautova lintu ja edelleen 29.5., 14.6. ja 23.6. Kesäkuun lopulla 28.6. tekosaarekkeella ei ollut enää hautovaa lintua ja lammella ei havaittu sen paremmin aikuisia lintuja kuin poikasiakaan. Viimeisellä käynnillä 29.7. lammella oli kolme aikuista lintua. Pesintä oli siis epäonnistunut ja pari ei ilmeisesti yrittänyt pesiä uudelleen. Mitään konkreettista syytä pesinnän epäonnistumiseen ei ole tiedossa. Lampi on ainakin rauhallinen ihmisen aiheuttamalta häirinnältä ja lammen itäpuolen huvilanomistaja suhtautuu kaakkuriin myönteisesti.

Pitkälampi

Pitkälammella käytiin ensimmäisen kerran 21.5., jolloin havaittiin hautova lintu tekosaarekkeella. Kaakkuri hautoi edelleen 1.6. ja 8.6. havaittiin yksi n. 1-2 vrk:n ikäinen poikanen tekosaarekkeen kupeessa. Valitettavasti 15.6. käynnillä poikasta ei enää näkynyt ja 29.6. kaakkureista ei havaittu merkkiäkään lammella. Pitkälammen saareke kääntyy helposti tuulella ja jos se sattuu olemaan sopivassa asennossa hautovaa lintua ei näe. Näin on ehkä käynyt 29.6., sillä yllättäen 6.7. havaittiin jälleen hautova lintu eli lammen pariskunta oli aloittanut uusintapesinnän sellaisessakin tapauksessa, että pesintä oli epäonnistunut poikasiakaan. Tällaista ei ole aiemmin dokumentoitu Nokian kaakkurijärviltä. 22.7. lammella oli molemmat emot ja n. 3 vrk ikäinen poikanen, joka nähtiin viimeisen kerran 24.7. siis jo lähes viikon ikäisenä. Myöhemmillä käynneillä 30.7. lammella oli yksi aikuinen, 2.8. kaksi aikuista ja 4.8. ei enää yhtään kaakkuria. Eli toinenkin pesintä oli epäonnistunut poikasvaiheessa. Yksi mahdollisuus poikasten katoamiseen saattaa olla hauki. Pitkälammelta on tiedossa, että siellä hauet piilottelevat siellä lampeen reunustavien rahkasammalpatjojen alla. Hauki saattaa lymyillä tekosaarekkeen alla, josta sen on helppo havaita saarekkeen kupeessa uiva pieni kaakkurin poikanen.

Korpijärvi

Korpijärvellä nähtiin pariskunta ensimmäisellä käynnillä 1.5., ja ensimmäisen kerran hautomassa suuressa tekosaarekkeessa 9.5. Ensimmäinen yritys epäonnistui melko pian tämän jälkeen. Suuren, 40 vuotta sitten viritetyn saarekkeen kasvillisuus kasvaa niin nopeasti runsaaksi, että hautovaa emoa ei ole helppo havaita siitä. Vasta kesäkuun 15. päivän käynnillä järvellä oli yksi aikuinen, joka selvästi

oli hivuttautumassa hautojan vaihtoon. Järveltä pois lähtiessä yksi kaakkuri nousi kaakattaen järveltä ja tämä tulkittiin haudontavuoron vaihdoksi eli 2. pesintäyritys tulkittiin olevan käynnissä. Myöhemmin kesällä 29.6. ja 31.7. käynneillä ei havaittu merkkiäkään kaakkureista eli toinenkin pesintäyritys oli epäonnistunut. Mitään syytä pesintöjen epäonnistumiseen ei ole tiedossa. Elokuussa 2019 vanha iso tekosaareke irrotettiin ankkurista ja sen tilalle tehtiin uusi, pienempi tekosaareke.

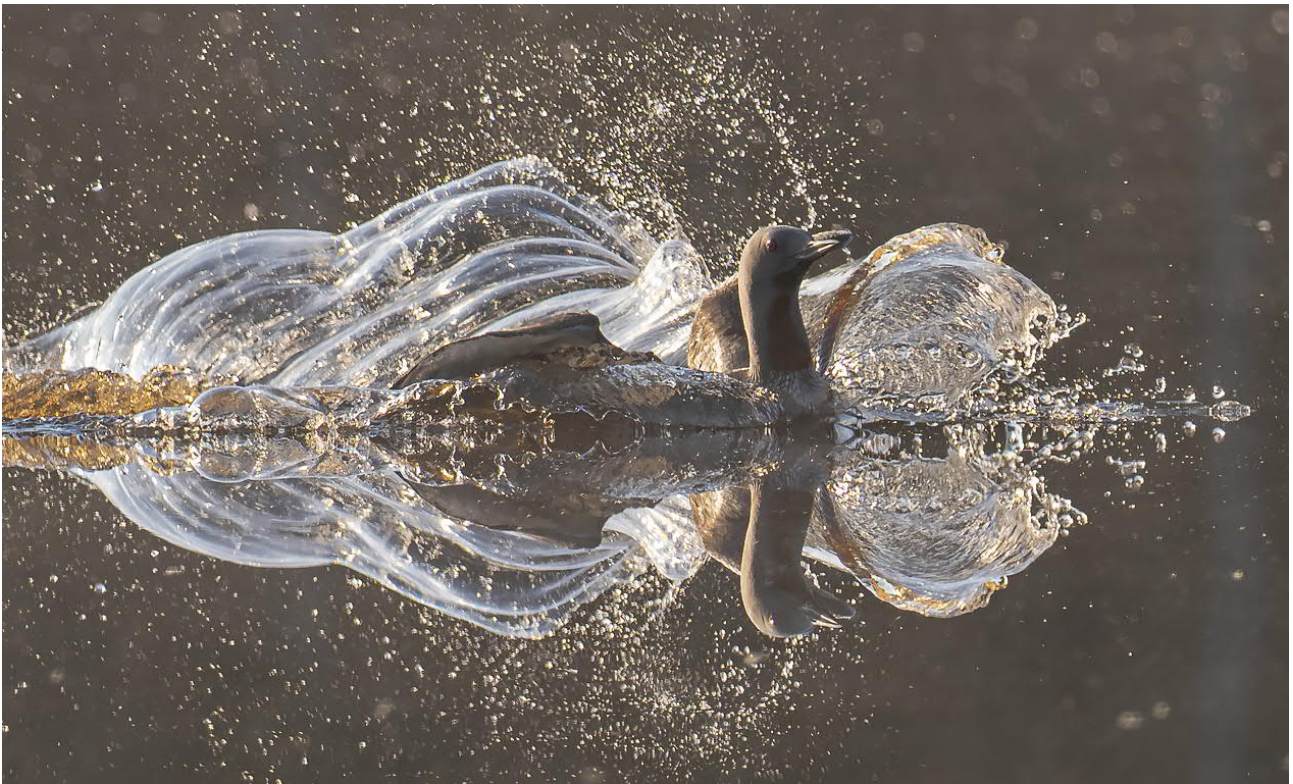
Koukkujärven keskisaareke

Kaakkuripariskunta oli paikalla 25.4. lähtien ja lintujen nähtiin parittelevan 28. ja 29.4. Aikaisesta saapumisesta ja nähdyistä paritteluista huolimatta ensimmäinen hautova lintu nähtiin vasta 19.5. Haudonta oli käynnissä 29.5., 1.6., 14.6. ja 17.6. Sen sijaan 20.6. hautovaa ei enää havaittu ja 25.6. saatiin varmistus siitä, että emot olivat paikalla, mutta kumpikaan ei ollut hautomassa eikä niillä ollut poikasia. Keskisaarekkeen tapauksessa saattoi olla 2 pesintäyritystä, mutta toisaalta sekään ei ole poissuljettua, että kaakkurit vain hautoivat ja hautoivat munia, jotka eivät koskaan kuoriutuneet (ks. myös Yhteenveto). Myöskään Koukkujärvellä muutamana aikaisempana vuotena havaittua saukkoa ei voi poissulkea epäonnistuneesta pesinnästä. Heinäkuun alkupuolella 7.7. keskisaarekkeen ja luonnonsaaren pariskunnat olivat iltasoitimella järvellä ja 22.7. Koukkujärvellä nähtiin yhdeksän ja 24.7. seitsemän kaakkuria syyskesän aamusoitimella. Elokuulla 8.8. syyssoitimella oli aamulla peräti 12 kaakkuria.

Koukkujärven luonnonsaari

Huhtikuun loppupuolella 25.4. pariskunta oli saapunut saaren lähelle. Toukokuun alkupuolella 4.5. hautovaa lintua ei vielä havaittu saaren länsipuolella, mutta 10.5. muniva tai hautova lintu nähtiin pesällä. Toukokuun lopulla 29.5. hautovaa yksilöä ei enää nähty, mutta luonnonsaaren länsipään kohdalla Koukkujärven rannalla vietti pari tuntia aikaa kaksi mato-onkijaa, joiden läsnäolo on voinut vaikuttaa kaakkurin poistumiseen saarelta. Kesäkuun alussa 1. ja 3.6. havaittiin molemmat aikuiset luonnonsaaren vieressä ennustaen uusintapesintää ja 8.6. luonnonsaaren länsipäässä todettiin uusintapesintä. Emo hautoi edelleen 20., 25. ja 29.6., mutta 3.7. ei hautovaa emoa tai emoja ylipäätään ei järvellä ollut eli toinenkin pesintäyritys oli epäonnistunut. 7.7. käynnillä molemmat Koukkujärven pariskunnat olivat syyssoitimella. Heinäkuun lopulla Koukkujärvellä oli jälleen syyssoidinta ks. yllä Koukkujärven keskisaareke.

Koukkujärven heinä-elokuista syyssoidinta on seurattu 1990-luvun puolesta välistä lähtien. Havaintoamuja on kertynyt noin sata. Kertaakaan tarkkailun ja kuvaamisen aikana järvellä ei ole havaittu minkkiä tai supikoiraa.

Kuva 3. Kaakkuri laskeutuu syyssoitimelle 8.8.2019 Nokian Koukkujärvellä. Kuva: Olli Kanerva.

Kiimalammi

Ensimmäinen kaakkuri nähtiin lammella 3.5. ja molemmat aikuiset 12.5. Myöhemmin 14.5. ei emoja ollut lammella ja veden pinnan korkeus oli liian korkealla pesinnän aloittamiseksi. Kalalokki hautoi 14.5. kaakkurin perinteisen pesimäpaikan lähellä olevalla joutsenen entisellä pesäkummulla. Viikkoa myöhemmin 20.5. käynnillä veden korkeus oli jo matalampi ja lampi kierrettiin niin hyvin, että pesällä olevan emon olisi pitänyt näkyä. Tilanne oli sama 24. ja 28.5. maininnalla, että veden korkeus oli ehkä vielä liian korkea kaakkurille. Heti seuraavana päivänä 29.5. lammella havaittiin kaksi emoa, mutta 31.5. ei emoja havaittu, mutta kalalokki hautoo edelleen. Vihdoin, 3.6., emon nähtiin nousevan siihen saraikkoon, missä se on viime vuosina pesinyt. Samana päivänä kalalokki hautoi edelleen 2 metrin päässä ja toinen emoista hyökkäili kaakkuria kohti, joka ei sen hyökkäilystä välittänyt. Myöhemmin, 8. ja 14.6., havaittiin yksi emo lammella ja toinen oli ilmeisesti hautomassa. Niillä käynneillä havaittiin myös, että 8.6. kalalokilla oli 3 pientä poikasta, jotka olivat kadonneet 14.6. Viikkoa myöhemmin 20.6. ei kaakkureita havaittu lammella, mutta emo saattaa hautoa

kasvillisuuden suojassa. Kesäkuun lopulla 28.6. havaittiin yksi kaakkuri lammella eli toinen saattaa olla hautomassa, joskin 29.6. aamulla Kiimalammella oli 4 aikuista kaakkuria, mutta ei poikasia. Heinäkuun 7. päivä Kiimalampi kierrettiin vielä huolellisesti, mutta mitään merkkiä kaakkureista ei ilmennyt. Heinäkuun jälkipuoliskolla 18.7. lammella oli kaksi emoa ja kaksi kurkea, jotka oli nähty lammella useampana päivänä myös kesäkuussa. Viimeisellä käynnillä 27.7. lampi tyhjä. Aivan absoluuttista varmuutta pesinnän aloittamisesta ei saatu, koska millään käynnillä ei varmuudella nähty hautovaa emoa. Jos pesintä aloitettiin, niin se epäonnistui. Kurjen jatkuva läsnäolo Kiimalammella huolettaa, koska se on todistetusti kerran aiheuttanut pesinnän epäonnistumisen syömällä kaakkurin munat. Kalalokkien pesinnän epäonnistuminen jo n. viikon ikäisiltä poikasilta on myös erikoista. Lammelle tehtiin tekosaareke elokuussa 2019.

Syyssoitimen aikaan 6.8.2019 Onni Rantanen kuvasi keltaisella B2 – renkaalla merkityn kaakkurin Kiimalammella toisen kaakkurin kanssa. B2 oli rengastettu (Kalevi Eklöf) 148 kilometrin päässä Pohjan kunnassa poikasena vuonna 2007 ja se on aikaisemmin havaittu vuosina 2010 – 2014 Koukkujärvellä ja myös 20.8.2019 Koukkujärvellä.

Ylisenjärvenlammi

Ylisenjärvenlammella on ollut vuosia tekosaareke, mutta huolimatta kaakkurien jatkuvista oleskeluhavainnoista lammella, mitään pesintään viittaavaa ei ole todettu. Vuonna 2019 kaakkuripariskunta nähtiin 14. ja 28.6 ja yllättäen 7.7. tekosaarekkeella oli hautovalta näyttävä lintu. Sen linnun lisäksi järvelle laskeutui toinen aikuinen ikään kuin hautojan vaihtoon. Hautovaa tai saarekkeella olevaa lintua ei enää havaittu 10.7. ja 11.7. lammella oli 3 aikuista kaakkuria. Heinäkuun jälkipuoliskolla 17.7. ja 29.7. Ylisenjärvenlammella havaittiin myös kaksi aikuista kaakkuria. Ylisenjärvenlammen tapauksessa varsinaista pesintää ei ilmeisesti aloitettu vuonna 2019, mutta kohde on hyvin potentiaalinen pesimäpaikka vuonna 2020.

Muut kohteet

Iso-Tappuri

Iso-Tappurilla havaittiin kaksi kaakkuria 10.5. Järven itäpäähän asukas on tehnyt järven länsipäähän laulujoutsenelle tekosaarekkeen ja sen lähellä on potentiaalinen rannasta irtautunut rahkasammalpatja kaakkurille. Myöhemmällä käynnillä 29.5. käynnillä kaakkureita ei järvellä ollut.

Ylinenjärvi

Heinäkuussa 12.7. laulujoutsen ja yksi poikanen ja 13.7. kuikka, mutta ei pesintään viittaavaa tai sen pesintä oli epäonnistunut.

Porrasjärvi

Toukokuun lopulla 29.5. ei mitään havaintoa kaakkureista, mutta 3 paria kalalokkeja luonnonsaarella.

Pieni Porrasjärvi

Toukokuun 29.5. käynnillä ei havaittu merkkejä kaakkurista.

Juottojärvi

Toukokuun lopun 29.5. käynnillä ei havaittu kaakkureita, mutta sen sijaan kuikka hautoi järven lounaiskulman tekosaarekkeessa. Jo muutama vuosi sitten kuikkapariskunta osoitti kiinnostusta tekosaarekkeeseen. Myöhemmin heinäkuussa 23.7. kuikkia poikasilla tai ilman ei havaittu läheisellä Kalliojärvellä.

Kalliojärvi

Käynneillä 6. ja 23.7. ei havaittu kuikkia.

Ruokejärvi

Käynneillä 12., 17. ja 25.7. järvellä ei havaittu kuikkia, mutta 1.6. havainnon perusteella kuikkapari yritti pesintää perinteisellä paikalla järven koilliskulman saarella. Eli pesintä tulkitaan epäonnistuneeksi. Elokuussa 6.8. Ruokejärvellä oli aamulla 8 kuikkaa syyssoitimella.

Pikku Koukkujärvi

Useita käyntejä touko-heinäkuussa, mutta ei yhtään havaintoa kaakkurista.

Saapaslammi

Saapaslammilla käytiin 14.5., 16.6. ja 28.7., mutta ei havaittu kaakkureita. Tekosaarekkeella nähtiin tavi 14.5. ja heinäkuun lopulla saarekkeella oli kaksi melko isoa kalalokin poikasta. Tekosaareke on hyvässä kunnossa.

Pikku Kivikesku

Käynneillä 14.5. ja 16.6. ei kaakkureita. Tekosaareke on hyvässä kunnossa.

Kivikesku

Käynneillä 14.5. ja 16.6. ei kaakkureita.

Haukijärvi

Käynneillä 14.5. ja 16.6. ei kaakkureita.

Kuva 4. Kaakkurien iltalento. Kuva: Olli Kanerva.

3. Yhteenveto

Kaakkurien pesintätulos oli koko seurannan huonoin, sillä vain yksi pari seitsemästä tuotti lentopoikasen. Tänä vuonna pesintöjä tosin seurattiin tiiviimmin kuin minään aikaisempaa vuonna ja esimerkiksi Pitkälammen kaksi kertaa yhdelle poikaselle johtanut pesintä olisi todennäköisesti aikaisemmin tulkittu onnistuneeksi pesinnäksi.

Pesinnöille oli Heinijärveä lukuun ottamatta tyypillistä, että ensimmäinen yritys epäonnistui ja lähes kaikki parit itäistä Hangaslampea lukuun ottamatta yrittivät uusintapesintää tai ainakin siltä se

vaikutti hyvin pitkään venyneistä haudontaperiodeista. Jopa siis sellaisessa erikoisessa tapauksessa Pitkälammella, että ensimmäinen yritys ei epäonnistunut haudontavaiheessa. Korpijärvellä, Koukkujärven keskisaarekkeessa ja Kiimalammella vaikutelmaksi jäi se, että niillä ei ehkä aloitettu kuitenkaan uutta pesintää vaan emot jatkoivat hautomista, jonka tuloksena ei syntynyt poikasia.

Muualta keskisestä ja eteläisestä Suomesta saatujen tietojen (Petteri Lehikoinen, LUOMUS) perusteella esimerkiksi Suomussalmella onnistui $\frac{1}{4}$ pesinnöistä, Nuuksiossa $\frac{4}{7}$ ja Luumäellä $\frac{1}{4}$. Lehikoinen spekuloi, että yhtenä syynä huonoon menestykseen on voinut olla se, että linnut ovat saapuneet huonokuntoisina talvehtimisalueeltaan Pohjanmereltä, missä Hollannin edustalla havaittiin talvella kiislojen joukkokuolemia ilmeisesti ravinnon puutteen takia. Tämä ajatus puoltaisi huonoa menestystä myös Nokian kaakkurijärvillä: monet parit tuntuivat vain jatkavan ja jatkavan hautomista. Kaakkuri muniin tavallisimmin kaksi muna ainakin ensimmäisellä yrityksellä Heinijärvellä toinen muna jäi varmuudella kuoriutumatta. Yhdessä Lehikoisen tietämässä tapauksessa minkki oli lähes varmuudella syönyt munat ja muutamissa kohteissa pienten poikasten katoamiseen epäiltiin haukea. Huono pesintämenestys ei koskettanut pelkästään Nokian aluetta vaan havaittiin myös muualla eteläisessä ja keskisessä Suomessa.

Syyskesän aikana Kiimalammelle tehtiin 14.8.2019 tekosaareke kuten myös Koukkujärven luoteiskulmaan. Korpijärven suuri tekosaareke työnnettiin 22.8.2019 rantaan ja tilalla on nyt uusi pienempi saareke.

4. Potentiaaliset pesintöjen epäonnistumisien syyt

Saukko

Saukosta on aikaisempia havaintoja Koukkujärveltä ja vuonna 2019 ensi kerran itäiseltä Heinijärveltä. Heinijärven havainnon perusteella kaakkurit reagoivat paniikinomaisesti saukkoon. Saukko ei luultavasti tarkoituksella syö esimerkiksi kaakkurin munia, mutta houkutus voi olla liian suuri, jos se nousee tekosaarekkeelle, missä on munia. Suomen saukkokanta oli 1990-luvun puolivälissä 1000–3000 yksilöä, mutta on siitä kaksinkertaistunut. Vuoden 2015 uhanalaisuusmietinnössä saukko muutettiin silmälläpidettävästä elinvoimaiseksi.

Minkki

Minkistä ei ole koko seuranta-aikana yhtään havaintoa miltaan kaakkurijärvien kohteelta. Harri Laurila on vuosina 1995–2019 viettänyt Koukkujärvellä n. 100 aamua kaakkurien syyssoidinta

kuvaten ja kertaakaan hän ei ole havainnut minkkiä. Pohjoisamerikkalaisen minkin Suomen kanta sai alkunsa 1920- luvulla Suomessa aloitetusta turkistarhauksesta.

Kettu

Ketusta on näköhavaintoja ainakin itäiseltä Heinijärveltä, Koukkujärveltä ja Kiimalammelta. Ilmeisesti ennen tekosaareketta itäisen Heinijärven kaakkurien pesintöjen systemaattinen tuhoutumissyy oli kettu. Kettuongelma näyttääkin poistuneen tekosaarekkeiden myötä. Suomen kettukanta on kasvussa ja laji on levittäytynyt jo Tunturi-Lappiin, missä sen pelätään syrjäyttävän naalin.

Supikoira

Myöskään huomattavalla tarkkailulla supikoirasta ei ole kaakkurijärvien alueelta tehty yhtään havaintoa. Saaristomereltä on radiopannallisesta supikoirasta havaintoja, että se voi aivan helposti uida merellä puolen kilometrin matkan saaresta toiseen. Supikoirakannasta ei saatu tarkkoja tietoja, mutta kanta on Suomessa edelleen kasvussa ja vuotuinen metsästyssaalis on n. 200 000 yksilöä. Supikoira lisääntyy kerran vuodessa (8–10 poikasta) ja se on tehokas levittäytyjä.

Kurki

Kurjesta on yksi varma näköhavainto Kiimalammelta, missä se söi kaakkurin munat. Ylöjärven Tynnyrilammelta on myös näköhavainto, missä kurki söi rannalta pienen tai pienet kaakkurin poikaset. Suomen ja Pirkanmaan kurkikanta jatkaa kasvusuuntaisena. Ainakaan toistaiseksi kurkea ei ole nähty kertaakaan tekosaarekkeella.

Korppi

Suomen ja Pirkanmaan korppikanta on edelleen kasvussa ja se ei ole täysin mahdotonta, etteikö paikallinen pari saattaisi oppia hyödyntämään kaakkurin munia.

Hauki

Tämän vuoden näköhavaintojen perusteella itäisellä Heinijärvellä on melko suurikokoisia haukia (50–60cm). Pitkälammelta on tiedossa, että siellä elävät hauet piilottelevat umpeen kasvavan rahkasammalpatjan alla. Tällöin on mahdollista, että esimerkiksi Pitkälammella lymyilee hauki tekosaarekkeen alla ja vuodesta toiseen syö saarekkeen lähellä viihtyvät nuoret kaakkurit.

5. Nokian seudun riistanhoitoyhdistys

Nokian seudun riistanhoitoyhdistys (mm. Sakari Paunila) on loukuttanut supikoiria Kuloveden eteläpuolisella alueella n. 15 vuoden ajan. Loukutus on tehty 7000 – 10 000 hehtaarin alueella ja vieraslajia supikoiria on saatu vuosittain n. 200 yksilöä. Minkkejä on saatu vuosittain 10 – 20 yksilöä, mutta pyyntiteho on ollut huomattavasti supikoiraa alhaisempi. Supikoirakanta on edelleen vahva, mutta sen pitämiseksi edes kohtuullisella tasolla pyynti pitää olla jatkuvakestoista. Paunilan tietämän mukaan kaakkurijärvien alueella ei ole ainakaan aktiivista minkin tai supikoiran pyyntiä (Kankaantaan metsästysseura).